

Мср Саша Туцаковић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-6690-9722

Прегледни научни рад
УДК: 347.238(37)
DOI: 10.46793/UPSSXII.095T

РАЗВРГАВАЊЕ СУВЛАСНИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА ОСНОВУ *ACTIO COMMUNI DIVIDUNDO**

Резиме

Сваки сувласник је могао у свако доба да покрене поступак деобе ствари у циљу развргавања сувласничке заједнице. Ово право је остваривано подизањем *actio communi dividundo*, осим када је реч о наследној заједници, јер је тужба *communi dividundo* у својој формули имала део под називом „адјудикација“ (*adiudicatio*), који је давао судији овлашћење да изврши деобу ствари. У уводу рада је указано на неприкосновеност права на деобу, као фундаменталног обележја уређења односа међу сувласницима, како у класичном римском праву, тако и у Јустинијановом праву. Након тога, обрађени су поједини битни аспекти тужбе *communi dividundo*, који су од значаја за разумевање поступка развргавања сувласничке заједнице. У том смислу посебно је обрађен однос између *actio communi dividundo* са *actio familiae erciscundae* и *actio pro socio*, као и однос између адјудикације (*adiudicatio*) и кондемнације (*condemnation*) као суштинских делова формуле *communi dividundo*. Такође, у раду су обрађени начини деобе ствари, уз осврт на овлашћење судије у поступку деобе.

Кључне речи: *сувојина, actio communi dividundo, адјудикација (adiudicatio), кондемнација (condemnatio), деоба ствари, римско право.*

1. Увод

Према класичном римском праву, сваки сувласник је имао неприкосновено право да у свако доба тражи пред судом развргавање

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

сувласничке заједнице, односно деобу заједничке ствари.¹ Све до Јустинијановог права, опстао је принцип да се нико не може против своје воље задржати у сувласничкој заједници.² Штавише, споразум којим би се неко одрекао права на деобу био би ништав. Једино може произвести дејство споразум којим је уговорено да се деоба заједничке ствари не тражи до истека одређеног рока, јер како је Павле истакао „...то некада иде у корист (повећање) вредности саме ствари.“³

Овакво либерално допуштање деобе, произилази из концепта сусвојине и уређења односа између сувласника. Основа концепта римске сусвојине лежи у томе, да не може постојати више права својине на једној ствари, нити је могућа подела својинских овлашћења према садржини између више лица, већ је сваки сувласник имао идеални део права својине изражен у процентима или разломком, који се простира на целој ствари, у свакој честици, а не на њеном физичком делу, било да је реч о дељивој или недељивој ствари.⁴

Сувласник је могао да са својим идеалним делом слободно располаже. Тако је на пример могао да га прода,⁵ одбаци,⁶ установи плодоуживање у корист трећег лица,⁷ заложи итд.⁸ Међутим, колики год да је његов идеални део, није могао да располаже са целом ствари, без сагласности осталих сувласника.⁹ На пример, није могао да гради кућу на заједничком земљишту, без одобрења свих сувласника.¹⁰ Због оваког уређења односа, као што сведочи Павле, долазило је до непрекидних сукоба између сувласника који су најчешће доводили до поделе ствари, односно развргавања сувласничке заједнице.¹¹ Отуда и она чувена максима – *Communio est mater rixarum* („Сусвојина је мајка спорова“).

¹ D. 8, 2, 26.

² C. 3, 37, 5; C. 3, 38, 9; I. 4, 6, 20.

³ D. 10, 3, 14, 2.

⁴ Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2023, стр. 245-246; Милошевић, М., *Римско право*, Београд, 2017, стр. 251; Овакав концепт римске сусвојине произилази из D. 13, 6, 5, 15 у којем се између осталог наводи: „...Не може постојати својина или државина двојице на целој ствари, нити може постојати својина над неким њеним делом, него постоји својина на неподељеној целини, у (идеалним) деловима.

⁵ D. 10, 3, 6, 1; D. 10, 3, 14, 3; D. 10, 3, 24, 1.

⁶ D. 41, 7, 3.

⁷ D. 7, 1, 49.

⁸ D. 10, 3, 6, 9; C. 3, 37, 2.

⁹ D. 10, 3, 28.

¹⁰ Buckland, W. W., *A Text - Book of Roman Law from Augustus to Justinian*, Cambridge at the University Press, 1921, стр. 536.

¹¹ D. 8, 2, 26.

2. *Actio communi dividundo* у контексту раскида сувласничке заједнице

Сваки сувласник је могао да покрене судски поступак за раскид сувласничке заједнице подизањем *actio communi dividundo*.¹² Ова тужба је увек била на располагању сувласницима, без обзира како је сувласничка заједница настала,¹³ осим у случају када је настала наслеђивањем, јер је тада коришћена *actio familiae erciscundae*.¹⁴ Међутим, *actio familiae erciscundae* је допуштана ради деобе заоставштине (*hereditas*) у целини. У складу са тим је било дозвољено подићи *actio communi dividundo* за деобу сусвојине на појединачним стварима које чине заоставштину, у ситуацији када санаследници желе да поделе одређену ствар из заоставштине, а не целокупну заоставштину,¹⁵ или када је деоба заоставштине на основу *actio familiae erciscundae* већ спроведена, али је одређена ствар и након тога остала у сусвојини (нпр. зато што је накнадно пронађена).¹⁶

Дакле, изузев када је предмет деобе заоставштине, у свим осталим случајевима постојања сусвојине, поступак за деобу ствари вођен је по тужби *communio dividundo*. Није било важно да ли је сувласничка заједница на једној или више ствари настала на основу уговора о ортаклуку, или без његовог постојања,¹⁷ као што је на пример случај када се ствари различитих власника помешају (*commixtio* и *confusio*),¹⁸ када двоје или више њих заједнички купују ствар, када заједнички добију поклон, или када од двојице сувласника одвојено купе идеалне делове без намере да буду ортаци.¹⁹

У случају ортаклука, односно када је постојала ствар која се налазила у сусвојини ортака, постављало се питање о односу између *actio pro socio* и *actio communi dividundo*. Најпре треба поћи од Павловог мишљења према којем је *actio communi dividundo* неопходна јер се тужба *actio pro socio* пре односи на

¹² Гај сведочи да је ова тужба уведена Лицинијевим законом (*Lex Licinia*, претпоставља се да је овај закон из 3. века п. н. е.) и да је током постојања легисакционог поступка примењивана кроз *Legis actio per iudicis arbitrive postulationem*; Gai Inst. 4, 17; Beghini, M., *La divisione giudiziale della comunione non ereditaria - Studio sulla funzione dell'adiudicatio*, Roma Tre Press, Roma, 2023, стр. 113-114 (фус. 55).

¹³ D. 10, 3, 2, pr.

¹⁴ D. 10, 3, 4 pr.; I. 4, 6, 20.

¹⁵ D. 17, 2, 34; D. 10, 2, 30; D. 10, 2, 44 pr.

¹⁶ D. 10, 2, 20, 4. P.S. 1, 18, 1. Berger A., *Zur Entwicklungsgeschichte der Teilungsklagen im klassischen römischen Recht*, Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar, 1912, стр. 26.

¹⁷ D. 10, 3, 2, pr.;

¹⁸ D. 6, 1, 3, 2; D. 6, 1, 3, 4; D. 6, 1, 3, 5 pr.; D. 41, 1, 7, 8-9.

¹⁹ D. 17, 2, 31. Случајеви сувласничких заједница које нису настале на основу претходно закљученог споразума представљају случајну имовинску заједницу (*communio incidens*) која је сврставана у квазиконтракте; I. 3, 27, 3.

лична потраживања међу ортацима, него на деобу заједничке ствари.²⁰ Такође, јасно је да се деоба ствари није могла спровести са *actio pro socio*, јер формула ове тужбе није давала судији овлашћење за деобу ствари (*adiudicatio*), већ је деоба вршена на основу тужбе *communi dividundo*. У складу са тим, може се истаћи да су ове тужбе могле међусобно да се допуњују.²¹ Неко је могао прво да тужи своје ортаке са *actio pro socio*, како би наплатио потраживања која произилазе из уговора о ортаклуку (*societas*), а онда са *actio communi dividundo* да тражи деобу заједничке ствари и обрнуто.²²

Међутим, ситуација се компликује када се узме у обзир чињеница да је, осим о деоби заједничке ствари (*adiudicatio*), судија је у поступку по *actio communi dividundo* на основу кондемпнације (*condemnatio*) могао да одлучује о међусобним потраживањима између сувласника која проистичу из сувласничке заједнице (*praestationes personales*).²³ У том делу је очигледно постојало преплитање *actio communi dividundo* и *actio pro socio*, јер је о потраживањима ортака, која се односе на заједничку ствар, судија могао да одлучује у поступку и по једној и по другој тужби. У овој ситуацији је било важно која је тужба прва поднета. Ако је прво била поднета *actio communi dividundo* и ако је поред поделе ствари одлучено и о потраживањима у вези са управљањем заједничком ствари, онда након тога не би могла да буде подигнута *actio pro socio* за иста та потраживања.²⁴ Исто тако, ако је прво поднета *actio pro socio*, касније би могла бити подигнута *actio communi dividundo*, како би се извршила деоба ствари, а не и за међусобна потраживања, јер су она претходно већ решена у поступку по *actio pro socio*.²⁵

2.1. *Adiudicatio* и *condemnatio* као делови формуле

С обзиром да је деоба заједничке ствари основна сврха *actio communio dividundo*, формула ове тужбе имала је део под називом *adiudicatio* (досуђивање). Према Гају: „*Adiudicatio* је део формуле којим се овлашћује судија да ствар неком од парничара досуди, што је случај када санаследници подижу тужбу за поделу заоставштине (*actio familiae erciscundae*), или ортаци тужбу за поделу ортаклука (*actio communi dividundo*), или суседи тужбу за утврђивање међа (*actio finium regundorum*). Тај део гласи: Колико треба досудити, нека судија досуди Тицију.“²⁶ Дакле, *adiudicatio* је део формуле свих

²⁰ D. 10, 3, 1.

²¹ Thomas, J. A. C., *Concurrence of Actions with Actio Pro Socio*, Irish Jurist, vol. 7, no. 1/1972, стр. 158.

²² D. 17, 2, 43.

²³ О томе ће бити више речи у наредном тексту.

²⁴ Drosdowski, T., *Das Verhältnis von actio pro socio und actio communi dividundo im klassischen römischen Recht*, Duncker & Humblot, Berlin, 1998, стр. 168.

²⁵ D. 17, 2, 38, 1.

²⁶ Gai Inst. 4, 42.

деобних тужби, па самим тим улази и у формулу *actio communi dividundo*, јер судији даје овлашћење да установи право својине једном од сувласника када је ствар недељива, или да у случају када је ствар дељива, свим сувласницима досуди по део ствари који одговара величини њиховог дела. Претор је овакве одлуке судије у деобним споровима штитио тужбама и приговорима.²⁷

Имајући то у виду, пресуда о деоби сусвојине на основу *actio communi dividundo*, данашњим речником речено, има конститутивни карактер у оном делу, у којем судија досуђује одређену ствар једној од странака, или је физички дели свим странкама у складу са величином њиховог удела у заједничкој ствари, јер су странке на тај начин стицале право својине на предметној ствари, односно на њеним физичким деловима.²⁸ Странке су овако стицале квинтиску својину само у поступцима међу римским грађанима који су вођени у граду Риму или унутар првог миљоказа од Рима (*iudicia legitima*), док у споровима, у којима је peregrin био судија или странка (*iudicia imperio continentia*), адјудикација је била правни основ (*iusta causa*) за одржај, односно парничари су могли само да стекну државину, а својину тек након протекла рока за одржај.²⁹ На основу свега наведеног, може се рећи да *adiudicatio* представља *ius civile* начин стицања својине.

Гај у „Институцијама“ експлицитно не говори о адјудикацији када излаже начине стицања својине. Међутим, о томе да је адјудикација представљала начин стицања својине, односно да је имала конститутивно дејство, недвосмислено сведоче Улпијанове Регуле у којима се наводи да се својина на одређеним стварима стиче манципацијом, традицијом, одржајем, *in iure cessione*, адјудикацијом и на основу закона.³⁰ У погледу адјудикације се даље истиче следеће: „Адјудикацијом стичемо својину помоћу тужбе *actio familiae erciscundae* која се може употребити код санаследника, и помоћу тужбе *actio communi dividundo* која долази у обзир код ортака, те помоћу тужбе *actio finium regundorum*, која се односи на суседе. Ако, наиме, судија неке од наследника или ортака или суседа неку ствар досуди, он је одмах стиче, било да је *res Mancipi* или *res nec Mancipi*“.³¹

Наравно, уколико би се пресудом грешком досудила ствар лицу које је било у заблуди да је сувласник, онда би то лице пресудом стекло државину, а својину би могло да стекне тек протеклом рока за одржај.³² Дакле, у овом случају адјудикација није ништа друго него правни основ (*iusta causa*) за одржај.³³

²⁷ D. 10, 2, 44, 1.

²⁸ Beghini, M., *нав. дело*, стр. 55.

²⁹ *Fragmenta Vaticana*, 47a; Gai Inst. 4, 103-105; Beghini, M., *нав. дело*, стр. 87 и 90.

³⁰ Ulp. Reg. 19, 2.

³¹ Ulp. Reg. 19, 16.

³² D. 41, 3, 17.

³³ Beghini, M., *нав. дело*, стр. 90.

Што се тиче кондемнације (*condemnatio*), она је као део формуле *actio communi dividundo* имала двоструку функцију. Њоме је с једне стране допуњавана адјудикација, а са друге стране је служила за наплату потраживања која су настала међу сувласницима, поводом заједничке ствари (*praestationes personales*).

Судија је на основу адјудикације, могао да целу ствар досуди једном сувласнику према начелу правичности и да на основу кондемнације осуди тог сувласника, који је таквим досуђивањем извукао корист, да плати у новцу осталим сувласницима износ њихових делова.³⁴ У овом случају, кондемнација је допуњавала адјудикацију како би се постигао основни циљ деобе, а то је да свака странка добије вредност свог идеалног дела, било у натуралном или новчаном облику.

Осим тога, од класичног права је устаљено правило да је кондемнација, као део формуле *actio communi dividundo*, судији давала овлашћење и да осуди странку да плати оно што дугује на основу обавеза које произилазе из сувласничке заједнице (*praestationes personales*). Овакве кондемнације нису у директној вези са деобом, као што је то било у претходном случају, већ су се јављале поводом деобе.³⁵ Тако су сувласници, у поступку развргавања сувласничке заједнице по *actio communi dividundo* могли да потражују надокнаду штете од сувласника који је причинио штету на заједничкој ствари, или да захтевају надокнаду од осталих сувласника, за износ трошкова које су учинили у интересу заједничке ствари, или да захтевају деобу плодова.³⁶ У Јустинијановом праву је било могуће остварити ова потраживања, а да се истовремено не врши деоба ствари, коришћењем *actio communi dividundo utilis*.³⁷ Дакле, у овом последњем случају, судија би кондемнацијом решио питање потраживања, а сувласничка заједница би наставила да постоји.

Формално гледајући, тужилац је онај, који је подигао *actio communi dividundo*. Међутим, имајући у виду однос између адјудикације и кондемнације, свака странка у поступку деобе ствари суштински има положај и тужиоца и туженог, јер свако од парничара пресудом може нешто да добије или да буде осуђен да нешто плати.³⁸ Такође, с обзиром да су се по тужби *communio dividundo* истовремено могла расправљати и стварноправна и облигационоправна питања, ова тужба је имала мешовити карактер, односно сврставана је у *actiones mixtae*.³⁹

³⁴ I. 4, 6, 20.

³⁵ Berger, A., *нав. дело*, стр. 131.

³⁶ D. 10, 3, 3; I. 3, 27, 3; I. 4, 17, 4-5.

³⁷ То произилази из интерполираних фрагмената D. 10, 3, 14, 2; D. 8, 2, 26; Berger, A., *нав. дело*, стр. 241.

³⁸ D. 10, 3, 2, 1.

³⁹ I. 4, 6, 20.

3. Начини судске деобе

Приликом спровођења деобе заједничке ствари на основу *actio communi dividundo*, судија је следио оно што је најкорисније или оно што странке у поступку желе, јер је такво поступање судије од велике користи за све странке у поступку.⁴⁰ То значи да је судија највећи значај придавао споразуму о начину деобе, који странке постигну у току поступка. Уколико би странке постигле такав споразум, онда би судија донео пресуду у складу са садржином њиховог договора. На пример, Примус и Секундус су се договорили пред судијом, да занатска радионица, на којој је свако од њих имао удео по 50%, у целини припадне Секундусу, а да Секундус исплати новац у вредности Примусовог удела. Тада би судија прихватио овај договор и донео пресуду истог садржаја.

Ако сувласници у току поступка не постигну споразум о начину деобе, онда је судија делио заједничку ствар држећи се оног начина деобе, који је најкориснији за све странке у поступку.⁴¹ Дакле, у одсуству споразума странака, судија је имао слободу да одабере начин деобе који треба применити, али та његова слобода била је оивичена најбољим интересом странака, јер је у сваком конкретном случају требало да процени, који је то најкориснији начин деобе за све странке у поступку.

Судија је по логици ствари полазио од тога да ли је ствар дељива или недељива. Недељиве су оне ствари које се не могу делити, а да тиме не буду уништене,⁴² као и оне које се не могу поделити без смањења њихове вредности.⁴³ Дакле, да би се ствар физички поделила међу странкама, у складу са величином њиховог удела, потребно је да суштина те ствари не буде повређена након поделе, али и да тако добијени делови задрже економску функцију који су имали као целина.⁴⁴

Уколико је реч о недељивој ствари, основно правило је било да судија такву ствар досуди једној станци, уз обавезу да осталим странкама исплати у новцу вредност њихових идеалних делова.⁴⁵ На пример, ако је предмет деобе роб или мазга, судија ће их досудити једној странци, уз обавезу да осталим сувласницима плати износ њиховог удела.⁴⁶ Судија би у конкретном случају требало да процени вредност ствари, како би одредио колико треба да се плати. Могуће је било и да странке лицитирају, па она која понуди највише, да добије целу ствар, уз обавезу да тај износ плати осталим сувласницима.⁴⁷ Последица

⁴⁰ D. 10, 3, 21.

⁴¹ D. 10, 3, 21.

⁴² D. 6, 1, 35, 3.

⁴³ D. 30, 26, 2.

⁴⁴ Милошевић, М., *нав. дело*, стр. 231.

⁴⁵ D. 10, 3, 6, 9; D. 10, 3, 8, 3; D. 10, 3, 19, 3. Beghini, М., *нав. дело*, стр. 136.

⁴⁶ I. 4, 17, 5.

⁴⁷ D. 10, 3, 19, 1; D. 10, 3, 19, 3.

овакве деобе је таква да ће једно лице стећи ствар у искључиву својину, а да ће остали сувласници имати право потраживања према њему.

Ако је пак ствар дељива, судија би физички поделио ствар и сваком сувласнику досудио физички део ствари који одговара величини његовог идеалног дела. Дакле, у овом случају свим сувласницима је досуђен физички део ствари у искључиву својину, сразмерно њиховим уделима.

Често се као пример дељиве ствари узима земљиште. У том смислу веома је значајан Улпијанов фрагмент D. 19, 1, 13, 17, у којем се приказује Целзово мишљење о случају када особа А прода свој идеални део над одређеним земљиштем особи Б, али пре него је увео у државину особу Б, особа А бива суочена са поступком деобе земље од стране особе Ц, која такође, као и особа А, има одређени идеални део на земљишту. Целз наводи три различите могућности у складу са којима би се могао окончати поступак деобе. Прва могућност је да земљиште у потпуности буде досуђено тужиоцу (особи Ц), уз обавезу да туженом (особи А) исплати у новцу вредност његовог удела. Друга могућност је да судија целокупно земљиште досуди туженом, који би био дужан да тужиоцу исплати вредност његовог удела. Трећа могућност јесте да судија физички подели земљу (нпр. постављањем ограде) између тужиоца и туженог у складу са величином њихових удела.⁴⁸

У овом трећем случају судија би окончао поступак физичком деобом. Физичка деоба ствари и јесте по правилу најчешћа асоцијација када се помисли на развргнуће сусвласничке заједнице. Као што Бергер са правом истиче, физичка деоба је најједноставнији начин деобе, јер свака странка добија свој део у натури и зато она представља идеал деобе. Ипак, у пракси није била примењивана тако често.⁴⁹ Иако земљиште у начелу представља дељиву ствар, треба обратити пажњу да је испред физичке деобе изнета могућност да ствар у потпуности припадне једној од страна у поступку, уз обавезу да се другој страни надокнади вредност њеног дела. То на први поглед делује сувишно, јер би требало да је могућа физичка деоба земљишта могућа. Међутим, постојање ове друге могућности код деобе земљишта указује да земљу ипак није увек било могуће физички поделити међу сувласницима.

Није довољно само да се одређена ствар може физички поделити, без уништења њене суштине, већ је потребно да се сваки од тих посебних физичких делова може слободно и самостално уживати и да њихова вредност према целој ствари, одговара пропорцији између идеалних делова и целине.⁵⁰ Конфигурација и карактеристике земљишта могу бити такве да је готово

⁴⁸ У сваком од ових случаја би право или обавеза која би била досуђена особи А као туженом, након завршеног поступка припала особи Б као купцу идеалног дела особе А, јер би купац требало да буде у истом положају као да је тужба за деобу подигнута против њега. D. 19, 1, 13, 17.

⁴⁹ Berger A., *нав. дело*, стр. 93.

⁵⁰ Beghini, M., *нав. дело*, стр. 135.

немогуће извршити деобу на тај начин, да се сваки физички део може самостално уживати, или да његова вредност буде приближна вредности идеалног дела пре извршене деобе. Када је готово немогуће извршити физичку деобу ствари, Улпијан је навео да судија може да донесе одлуку у корист једне стране и да јој досуди целокупну имовину уколико се чини да је готово немогуће извршити деобу.⁵¹

Практично, случај када је деоба ствари готово немогућа, изједначен је са случајем када је ствар недељива. Имајући у виду наведено, не треба за сваку ствар тврдити да је *a priori* дељива, већ у сваком конкретном смислу треба утврдити да ли је одређена дељива, како у физичком, тако и у економском смислу. С обзиром на то, у сваком случају треба одмерити и да ли се одређено земљиште може „...згодно поделити на више делова...“, или ће се досудити једном од парничара уз обавезу да осталима исплати вредност њиховог удела.⁵² Такође, судија је могао да одреди одржавање аукције, како би продао ствар која је предмет деобе и да тако добијени износ подели сувласницима према величини њихових делова, у свим случајевима када је физичка деоба немогућа, односно готово немогућа.⁵³

*Saša Tucaković, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

DISSOLUTION OF CO-OWNERSHIP COMMUNITY ON THE BASIS OF *ACTIO COMMUNI DIVIDUNDO*

Summary

Each co-owner could at any time initiate the procedure for dividing things in purpose of dissolution of co-ownership community. This right was exercised by filing an actio communi dividundo, except when it comes to hereditary community, because the actio communi dividundo in its own formula had a part called "adiudicatio", which gave authority to the judge to divide things. The inviolability of rights on division was pointed out in the introduction of the paper, as a fundamental feature of the arrangement of relations between co-owners, as in classical Roman law, as well as in Justinian's law. After that, certain important aspects of the actio communi

⁵¹ D. 10, 2, 55.

⁵² I. 4, 17, 5.

⁵³ D. 10, 3, 10, 2. Beghini, M., *нав. дело*, стр. 150; Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948, стр. 446.

dividundo are processed, which are important to understand the procedure of dissolution of the co-ownership community. In this sense, the relationship between the *actio communi dividundo* with the *actio familiae erciscundae* and the *actio pro socio*, was specially dealt with as well as the relationship between *adiudicatio* and *condemnatio* as essential parts of the *formula communi dividundo*. Also, the paper deals with ways of dividing things, with reference to authorization of the judge in the partition procedure.

Key words: co - ownership, *actio communi dividundo*, *adiudicatio*, *condemnatio*, division of things, Roman law.

Литература

- Beghini, M., *La divisione giudiziale della comunione non ereditaria - Studio sulla funzione dell'adiudicatio*, Roma Tre Press, Roma, 2023.
- Berger A., *Zur Entwicklungsgeschichte der Teilungsklagen im klassischen römischen Recht*, Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar, 1912.
- Buckland, W. W., *A Text - Book of Roman Law from Augustus to Justinian*, Cambridge at the University Press, 1921.
- Gai *Institutiones*, превод Станојевић, О., Београд, 1982.
- Drosdowski, T., *Das Verhältnis von actio pro socio und actio communi dividundo im klassischen römischen Recht*, Duncker & Humblot, Berlin, 1998.
- Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948.
- Јустинијанове Институције, превод Бакотић, Ј., Београд, 1912.
- Corpus iuris civilis*, Trieste, 1782.
- Милошевић, М., *Римско право*, Београд, 2017.
- Paulo, *Sentencie (Iulii Pauli, Sententiae ad filium)*, превод Ромац, А., Загреб, 1989.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2023.
- Thomas, J. A. C., *Concurrence of Actions with Actio Pro Socio*, Irish Jurist, vol. 7, no. 1/1972.
- Улпијан, *Knjiga Regula*, превео Ante Romac, Latina et Graeca, VPA, Zagreb, 1987.
- Watson, A., *The Digest of Justinian*, Vol. 1–4, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998.